

ΤΕΧΝΙΚΗ ΚΑΙ ΤΕΧΝΟΚΡΑΤΙΑ ΕΞ ΕΠΟΨΕΩΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ

ΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΠΡΟΕΔΡΟΥ ΠΑΝΑΓ. ΜΠΡΑΤΣΙΩΤΟΥ

ΜΕΓΑΛΕΙΟΤΑΤΕ,
ΜΑΚΑΡΙΩΤΑΤΕ,

Καίτοι ἡ Τέχνη ὡς μέσον ἐφευρέσεως καὶ κατασκευῆς ἐργαλείων πρὸς διευκόλυνσιν τῆς ζωῆς εἶναι σχεδὸν τόσον παλαιά, ὅσον καὶ ὁ ἄνθρωπος αὐτός, ὅμως πανθομολογεῖται, ὅτι ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ ἰη' αἰῶνος καὶ συγκρομένως ἀπὸ τῆς ἐφευρέσεως τῆς ἀτμομηχανῆς, εἰσῆλθεν ἡ ἀνθρωπότης εἰς τὴν περίοδον τῆς τεχνικῆς, τῆς ὁποίας, ὡς ἐπαναστατικῆς δυνάμεως, ἡ ἐξέλιξις ἐγένετο ἀφειτηρία πολλῶν καὶ μεγάλων κοινωνικῶν ἀλλαγῶν καὶ δὴ καὶ μεταβολῶν κοσμοϊστορικῆς σημασίας ἄνευ προηγουμένου. Ἐκτοτε ἡ Τεχνικὴ καθίσταται βαθμηδὸν ὁ δεσπότης παράγων τοῦ πολιτισμοῦ, ὁ ὁποῖος καὶ χαρακτηρίζεται διὰ τοῦτο ὡς τεχνικός, προχωροῦσα δέ, μάλιστα ἀπὸ τοῦ πρώτου παγκοσμίου πολέμου, μὲ ἰλιγγιώδη ρυθμὸν καὶ μὲ ἐπιτεύγματα καταπληκτικά, εὐρίσκειται σήμερον εἰς τὴν ὑψίστην τῆς ἔντασιν. Ἡ Τεχνικὴ ἔχει ἤδη ἀποβῆ διὰ μεγίστην μερίδα τῆς ἀνθρωπότητος, μάλιστα ἐν ταῖς Ἑνωμέναις Πολιτείαις τῆς Βορ. Ἀμερικῆς καὶ ἐν Ρωσίᾳ, λέξις μαγική, τὸ ἐλιξήριον τῆς εὐημερίας τῶν λαῶν, ὁ πολικὸς ἀστήρ τῆς εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς ζωῆς ἀποδουμένης νεολαίας. Διὰ τοῦτο εἰς ἅπαντα τὰ μέρη τοῦ πολιτισμένου κόσμου τὰ τεχνικὰ ἐπαγγέλματα προτιμῶνται παντὸς ἄλλου καὶ ἀμείβονται γενναίως. Καὶ εἰς τὴν ἰδικήν μας χώραν ἐγκαινιάσθη ἀπὸ τοῦ παρελθόντος ἔτους ἐκπαιδευτικὴ μεταρρύθμισις φιλοδοξοῦσα νὰ «στρέψῃ τὴν ἐθνικὴν παιδείαν συστηματικώτερον πρὸς τὸν τεχνικοοικονομικὸν τομέα» καὶ νὰ διανοίξῃ νέους ὁρίζοντας εἰς τὴν τεχνικὴν μόρφωσιν τῆς νεολαίας. Ἐκ παραλλήλου πρὸς τὴν προσπάθειαν ταύτην αὐξάνει καὶ παρ' ἡμῶν

ἀλματωδῶς, μάλιστα κατὰ τὰ δύο τελευταῖα ἔτη, ὁ ἀριθμὸς τῶν ὑποψηφίων διὰ τὰς φυσικὰς καὶ τὰς θετικὰς ἐν γένει ἐπιστήμας, ἐνῶ μειοῦται ὁ τῶν ὑποψηφίων διὰ τὰς πνευματικὰς ἐπιστήμας. Ἐξ ἄλλου ὁμως σπουδαιότατοι λόγοι συνετέλεσαν εἰς τὴν δημιουργίαν σοβαρωτάτου προβλήματος τῆς Τεχνικῆς καὶ πρὸ παντὸς τῆς Τεχνοκρατίας, θεωρουμένου ὡς τοῦ μάλιστα κατεπείγοντος τῆς ἐποχῆς μας προβλήματος, τὸ ὁποῖον, ἰδίᾳ ἀπὸ τῆς τρομακτικῆς ἐκείνης ἀτομικῆς ἐκρήξεως τῆς 16 Ἰουλίου 1945 καὶ τῆς ἐπακολουθησάσης ἀνεκδιηγῆτου τραγωδίας τῆς Χιροσίμα, κατέστη ἀντικείμενον σφοδρῶν καὶ ἀτελευτήτων συζητήσεων μεταξὺ ἐκπροσώπων τῶν Πνευματικῶν ἐπιστημῶν ἀφ' ἐνὸς καὶ τῶν Θετικῶν ἐπιστημῶν καὶ τῆς Τεχνικῆς ἀφ' ἑτέρου. Εἰς τὸν παγκόσμιον τοῦτον διάλογον δὲν ἔλειπε βεβαίως οὐδὲ ἡ ἀπὸ τῆς χριστιανικῆς πλευρᾶς ἐξέτασις τῆς Τεχνικῆς, τὸ ὁποῖον ζήτημα λόγῳ τῆς μεγάλης ἐπικαιρότητός του, προετιμήσαμεν καὶ ἡμεῖς ὡς θέμα τοῦ προεδρικοῦ ἡμῶν λόγου, ἐν τῇ πεποιθήσει ὅτι ἡ ἀπὸ τῆς ἐπόψεως ταύτης ἐξέτασις τῆς Τεχνικῆς ἔχει ἀσφαλῶς τὰ δικαιώματά της, ἐφ' ὅσον αὕτη ἔχει ὡς ὑποκείμενον καὶ ἀντικείμενόν της τὸν ἄνθρωπον, ὁ ὁποῖος ἀποτελεῖ τὸν ἕτερον πόλον τῆς τε χριστιανικῆς θρησκείας καὶ τῆς θεολογίας, τὴν ὁποίαν ἔχομεν τὴν τιμὴν νὰ ἐκπροσωπῶμεν ἐν τῷ ἰδρύματι τούτῳ. Ἐπὶ τούτῳ, ἀφ' οὗ ἐξετάσωμεν α) τὸ νόημα τῆς Τεχνικῆς καὶ τὴν φωτεινὴν καὶ σκιερὰν της ὄψιν καὶ β) τὰς περὶ αὐτῆς διατυπωθείσας μέχρι τοῦδε κυριωτέρας ἀντιλήψεις, θὰ ἀναπτύξωμεν ἔπειτα γ) τὴν περὶ Τεχνικῆς χριστιανικὴν ἐκδοχήν.

Α' - ΝΟΗΜΑ ΚΑΙ ΦΩΤΕΙΝΗ ΚΑΙ ΣΚΙΕΡΑ ΟΨΙΣ ΤΗΣ ΤΕΧΝΙΚΗΣ

Ἐκ τῶν διατυπωθέντων ἀπὸ φιλοσοφικῆς τε καὶ τεχνικῆς πλευρᾶς πολυαριθμῶν ὀρισμῶν τῆς Τεχνικῆς θὰ προτιμήσωμεν, ὡς εὐστοχότερον κατὰ τὴν ἡμετέραν κρίσιν, ἐκεῖνον, ὅστις ὀρίζει αὐτὴν ὡς τὴν, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν πορισμάτων τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν καὶ διὰ τῆς χρήσεως τοῦ ὀρθοῦ λόγου καὶ τῶν ἐμφύτων δεξιοτήτων τοῦ ἀνθρώπου, ἐπιδιώξιν ἀφ' ἐνὸς μὲν τῆς χειραφεσίας αὐτοῦ ἀπὸ τῶν στοιχείων καὶ τῶν δυνάμεων τῆς φύσεως, ἀφ' ἑτέρου δὲ τῆς ἐπ' αὐτῆς κυριαρχίας τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ ὀρισμὸς οὗτος ἐμφαίνει τὴν στενωτάτην σχέσιν τῆς Τεχνικῆς πρὸς τὰ δεδομένα τῶν φυσι-

κῶν ἐπιστημῶν, πρὸς τὰς ὁποίας δὲν πρέπει νὰ συγχέηται, ὡς δὲν πρέπει νὰ συγχέηται μηδὲ πρὸς τὴν οἰκονομικὴν ἐπιστήμην, πρὸς τὴν ὁποίαν συνδέεται στενωῶς ἐν τῇ πράξει. Ὁ φυσικὸς εἶναι ὁ ἐρευνητὴς τῶν νόμων καὶ τῶν δυνάμεων τῆς φύσεως, ἐνῶ ὁ τεχνικὸς εἶναι ὁ ἐφευρέτης τῶν μέσων τῆς κυριαρχίας αὐτῆς, ὁ δὲ οἰκονομικὸς εἶναι ὁ ἐκμεταλλεζόμενος τὰς ἐφευρέσεις τῆς τεχνικῆς προόδου πρὸς παραγωγὴν περισσοτέρων καὶ εὐπροσιωτέρων ἀγαθῶν καὶ πρὸς τὸ συμφέρον ἐν γένει τῆς οἰκονομίας. Ἐπίσης ὁ ὕψ' ἡμῶν προτιμηθεὶς ὀρισμὸς τῆς Τεχνικῆς ἐμφαίνει τὴν μεγίστην αὐτῆς ἀξίαν διὰ τὴν ζωὴν τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος διὰ τῆς διανοίας του καὶ τῶν ἄλλων χαρακτηρισμάτων, δι' ὧν ἐπροικίσθη, καθυπέταξε τὴν φύσιν καὶ προσπαθεῖ νὰ πλουτίσῃ αὐτὴν οἷονεὶ δημιουργῶν δευτέραν φύσιν. Εἶχον, λοιπόν, δικαίως ψάλλει περὶ τοῦ ἀνθρώπου, ὁ μὲν ψαλμωδὸς τῆς Παλ. Διαθήκης ἀπειθυνόμενος πρὸς τὸν Θεὸν εἰς τὸν ἦ' ψαλμόν, «Πάντα ὑπέταξας ὑποκάτω τῶν ποδῶν αὐτοῦ», ὁ δὲ ἡμέτερος Σοφοκλῆς εἰς τὸ γνωστὸν χορικὸν «πολλὰ τὰ δεινὰ κοῦδὲν ἀνθρώπου δεινότερον πέλει».

Τὰ ἐπιτεύγματα ὅμως τῆς νεωτέρας Τεχνικῆς, τῆς ὁποίας αἱ πρόοδοι ἀπὸ τῶν ἀρχῶν κυρίως τοῦ παρελθόντος αἰῶνος δὲν θεωροῦνται ὡς ἐπιδεικτικαὶ συγκρίσεως πρὸς τὰς μέχρι τέλους τοῦ ιη' αἰῶνος ἐπιτελεσθείσας, ἐμφανίζον διττὴν ὄψιν, τὴν φωτεινὴν καὶ τὴν σκιερὰν. Τὴν μὲν φωτεινὴν ὄψιν τῆς Τεχνικῆς προόδου ἀποτελεῖ ἐν ὀλίγαις λέξεσιν ἡ ἀπαλλαγὴ τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ πολυαρίθμων κινδύνων τῶν διαφόρων στοιχείων τῆς φύσεως, ἡ προστασία τῆς ἀνθρωπίνης ὑγείας, ἡ καταπληκτικὴ σμίκρυνσις τῶν ἀποστάσεων καὶ ἡ διευκόλυνσις τῆς μεταξὺ ἀλλήλων ἐπικοινωνίας τῶν ἀνθρώπων, ἡ βελτίωσις τῶν ὄρων τῆς ζωῆς καὶ ἐν γένει ἡ ἀνύψωσις τοῦ βιοτικῆς ἐπιπέδου τοῦ ἀνθρώπου. Τὰ δὲ μειονεκτήματα τῆς Τεχνικῆς, τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦν τὴν σκιερὰν αὐτῆς ὄψιν, εἶναι σὺν τοῖς ἄλλοις καὶ τὰ ἐξῆς: Μεγάλαι τεχνικαὶ πρόοδοι τοῦ ἀνθρώπου, οἷαι εἶναι ὁ κινηματογράφος καὶ τὸ ραδιόφωνον καὶ ἡ τηλεόρασις, συμβάλλουν βεβαίως μεγάλως εἰς τὴν πνευματικὴν μόρφωσιν καὶ τὴν ψυχαγωγίαν τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν διαστροφὴν καὶ διαφθορὰν τῆς παιδικῆς καὶ νεανικῆς ψυχῆς. Εἰδικώτερον τὸ ραδιόφωνον καὶ τὸ μαγνητόφωνον διευκολύνουν τὰς μουσικὰς

καὶ πνευματικὰς ἐν γένει ἀπολαύσεις τῶν ἀνθρώπων, ἐξ ἄλλου ὁμως ἀμβλύ-
 νουν τὴν προθυμίαν πρὸς ἐκμάθησιν ἐνοργάνου καὶ ἀνοργάνου μουσικῆς
 καὶ πρὸς μουσικὴν δημιουργίαν. Ἐπὶ πλέον, ὡς παρατηρήθη, ἡ σύγχρονος
 Τεχνικὴ δὲν σημαίνει μόνον ἱλιγγιώδη ἐπέκτασιν τῆς κυριαρχίας τοῦ ἀν-
 θρώπου ἐπὶ τῆς φύσεως, ἀλλὰ καὶ πολλὰς ἑκατοντάδας χιλιάδων ἀνθρώπων
 ἐργαζομένων ὑπὸ τὴν γῆν, ἑκατομμύρια ἀνθρώπων στιβαζομένων εἰς τερα-
 στίας ἀψύχους πόλεις. Σημαίνει προλεταριάτον ἄνευ ἐπαφῆς πρὸς τὴν φύ-
 σιν καὶ πρὸς γειτονίαν ἀνθρώπων. Σημαίνει πολιτισμὸν ἀσφάλτου καὶ καν-
 σαερίων. Σημαίνει ὁμοιομορφίαν καὶ μονοτονίαν ζωῆς, τυποποίησιν καὶ αὐ-
 τοματισμὸν. Σημαίνει ἀνθρώπους, τοὺς ὁποίους ἡ μηχανὴ ἀπομακρύνει
 διαρκῶς ἀπὸ τὴν σκέψιν καὶ τὴν βούλησιν. Σημαίνει στέρησιν τῆς χαρᾶς
 τῆς δημιουργίας (ἐξαιρέσει τῶν ἐφευρετῶν). Σημαίνει ἀνεργίαν, ἔλλειψιν
 ἀσφαλείας τῆς ζωῆς, ἀνίαν, συγκέντρωσιν τῆς παραγωγικῆς δυνάμεως καὶ
 τῶν προνομίων αὐτῆς εἰς ὠρισμένας χεῖρας ἢ εἰς μονοπώλησιν ὑπὸ τοῦ
 Κράτους καὶ εἰς γραφειοκρατίαν. Σημαίνει ὑποταγὴν τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὰς
 ἀπαιτήσεις τῆς μηχανῆς, ἀποκοπὴν ἀπὸ τῆς φυσικῆς ζωῆς, ἀποξένωσιν ἀπὸ
 τῆς εὐθύνης καὶ ἐξάντλησιν τοῦ νευρικοῦ συστήματος καὶ ἄγχος. Σημαίνει
 ἐπιδίωξιν ἐπικρατήσεως τοῦ ἐπιστημονικοῦ νοῦ διὰ μέσου τοῦ ἠλεκτρονικοῦ
 ἐγκεφάλου πρὸς παραμερισμὸν τοῦ κοινοῦ νοῦ. Σημαίνει, μὲ μίαν φράσιν,
 καταστροφὴν τῆς ψυχῆς, γεγονός τὸ ὁποῖον μᾶς ὑπενθυμίζει τοὺς λόγους
 τοῦ Σωτῆρος «Τί γὰρ ὠφελήσει ἄνθρωπον, ἐὰν κερδήσῃ τὸν κόσμον ὅλον
 καὶ ζημιωθῇ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ;» (Μάρκ. η' 36).

Ἐπὶ ὑπάρχει δὲ καὶ ἀκόμη σκοτεινότερα ὄψεις τῶν ἐπιτευγμάτων τῆς Τε-
 χνικῆς: ἡ κατασκευὴ ὄπλων καὶ μέσων ἐν γένει καταστροφῆς, ἐν καιρῷ μά-
 λιστα πολέμου. Τοῦτο ἀποτελεῖ τὸ κατακόρυφον τῆς ἐπικρατήσεως τοῦ δαι-
 μονικοῦ στοιχείου εἰς τὴν νεωτέραν Τεχνικὴν. Δυστυχῶς δὲ ἡ εὐεργετικὴ
 ὄψις τῆς τεχνικῆς προόδου ὑπερτερεῖται κατὰ πολὺ ὑπὸ τῆς ἀρνητικῆς,
 πρᾶγμα τὸ ὁποῖον σχετίζεται πρὸς μίαν ἄλλην τραγικὴν διαπίστωσιν, καθ'
 ἣν ἡ τεχνικὴ πρόοδος δὲν συμβαδίζει δυστυχῶς ἢ δὲν παρακολουθεῖται ὑπὸ
 ἀναλόγον ἠθικῆς προόδου, ἢ μᾶλλον τὰ ποσὰ εἶναι ἀντιστρόφως ἀνάλογα.
 Καὶ ἀκριβῶς ἡ μεγάλη τραγωδία τῆς ἐποχῆς ἡμῶν ἔγκειται εἰς τὸ ὅτι ἡ

μεγάλη τεχνική επανάστασις συμβαίνει εἰς ἐποχὴν κοινωνικῆς ἀποσυνθέσεως τῆς ἀνθρωπότητος, ἐποχὴν ἠθικῆς συγχύσεως καὶ ἀνατροπῆς τῶν ἀξιῶν καὶ μεταφυσικῆς ἀνεσιότητος καὶ ἀνικανότητος τοῦ ἀνθρώπου νὰ ἐξασφαλίσῃ τὸν ἔλεγχον ἐπὶ τῶν ἐφευρέσεών του. Συνέβη δηλαδή εἰς τὸν σύγχρονον τεχνικὸν ἀνθρώπον τὸ πάθημα τοῦ «μαθητευομένου μάγου» τῆς γνωστῆς συμβολικῆς *Ballade «der Zauberlehrling»* τοῦ Goethe, πὸν ἐπεκαλέσθη τὴν βοήθειαν τῶν πνευμάτων, ἀλλ' ἔντρομος ἠναγκάσθη νὰ ζητήσῃ τὴν βοήθειαν τοῦ διδασκάλου του πρὸς σωτηρίαν ἀπὸ τὴν καταστρεπτικὴν τῶν παρουσίαν. Ἐν ἄλλοις λόγοις, ὁ ἀνθρώπος ἐπεδίωξε καὶ κατὰ μέγα μέρος ἐπέτυχε τὴν ἀπελευθέρωσίν του ἀπὸ τὴν ἐπήρειαν τῶν στοιχείων τῆς φύσεως διὰ τῆς Τεχνικῆς, ἀλλ' ὑπεδουλώθη εἰς αὐτήν, δηλ. ὑπεδουλώθη εἰς τὰς ἐφευρέσεις του καὶ τώρα, πρὸ τοῦ κινδύνου νὰ καταστραφῇ ἀπὸ αὐτάς, εἶναι ἠναγκασμένος νὰ ἀναζητήσῃ καὶ ἐφεύρη τρόπον σωτηρίας ἀπὸ αὐτάς.

Τούτων οὕτως ἐχόντων, ἐπόμενον ἦτο, ὅτι θὰ ἐπαρουσιάζετο ζωνηρά, μάλιστα κατὰ τῆς νεωτέρας Τεχνικῆς, ἀντίδρασις καὶ θὰ προεκαλεῖτο ζωνηρότατος διάλογος πᾶσι αὐτῆς, διάλογος ὅστις ἤρχισεν ἤδη ἀπὸ πεντηκονταετίας καὶ γίνεται διαρκῶς πολυμερέστερος καὶ ἐντονότερος, μάλιστα μετὰ τὸν β' παγκόσμιον πόλεμον, ὅπως φαίνεται εἰς τὰ πρακτικὰ τῶν ἔκτοτε συνερχομένων ἀλλεπαλλήλων σχετικῶν συνεδρίων εἰς διαφόρους χώρας τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀμερικῆς καὶ εἰς τὰ ἀναρίθμητα σχετικὰ δημοσιεύματα. Τὸν διάλογον τοῦτον θὰ πρέπει νὰ παρακολουθήσωμεν εἰς ὀλίγας ἀδροστάτας γραμμάς.

Β' - Ο ΠΕΡΙ ΤΗΝ ΤΕΧΝΙΚΗΝ ΣΥΓΧΡΟΝΟΣ ΔΙΑΛΟΓΟΣ

Τὰς ἀπὸ διαφόρων πλευρῶν διατυπωθείσας γνώμας κατὰ τὸν διάλογον τοῦτον, εἰς ὃν συμμετέχουν ἀφ' ἑνὸς θεολόγοι καὶ φιλόσοφοι, ἐν οἷς καὶ ὁ Spranger καὶ ὁ Berdjajew καὶ ὁ Th. Litt καὶ οἱ ὑπαρξιστῆαι Jaspers καὶ Heidegger, ἀφ' ἑτέρου δὲ διάφοροι ἐκπρόσωποι τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν καὶ τεχνικοί, δυνάμεθα προπαντὸς νὰ κατατάξωμεν εἰς τὰς ἐξῆς τέσσαρας κυρίας κατηγορίας: Εἶναι α) ἡ κατηγορία τῶν ἀδιαλλάκτων θιασωτῶν τῆς Τεχνικῆς ἢ μᾶλλον τῆς Τεχνοκρατίας, εἰς τὴν ὁποίαν κατηγορίαν ἀνήκουν ὄχι μόνον πολιτικοὶ καὶ πνευματικοὶ ἡγῆται ὀλοκληρωτικῶν τιῶν κρατῶν,

ἔπειτα δὲ καὶ πολλοὶ ἀνήκοντες εἰς τὸν δυτικὸν λεγόμενον κόσμον, οἵτινες πιστεύοντες εἰς τὴν ἀπόλυτον ἀξίαν τῆς Τεχνικῆς ἐκλαμβάνουν αὐτὴν ὡς τὴν θρησκείαν τοῦ μέλλοντος· β) εἶναι ἡ κατηγορία τῶν ἀντιπόδων τῆς τάσεως ταύτης, εἰς ἣν ἀνήκουν ὄχι μόνον θεολόγοι τινές, ἀλλὰ καὶ πολλοὶ ρωμαντικοὶ καὶ λογοτέχναι, ὡς ὁ *Luigi Pirandello* κ.ἄ., ἀκόμη δὲ καὶ διανοούμενοι τῆς περιωπῆς τοῦ *Sprengler* καὶ τοῦ *Ortega* καὶ *Gasssets*, οἱ ὁποῖοι θεωροῦν τὴν Τεχνικὴν ὡς δαιμονιώδη καὶ ὡς καταστροφέα τῆς ἀνθρωπότητος· γ) ἔρχεται ἡ κατηγορία τῶν ἀρνούμενων εἰς τὴν Τεχνικὴν ἰδιαίτερον νόημα καὶ σκοπὸν καὶ ἐκδεχομένων αὐτὴν μόνον ὡς μέσον πρὸς ὠρισμένον σκοπὸν, εἰς τὴν ὁποίαν κατηγορίαν ἀνήκουν οἱ πλεῖστοι τῶν φιλοσόφων καὶ τῶν θεολόγων καὶ ἐν γένει τῶν ἀνηκόντων εἰς τὰς πνευματικὰς λεγομένας ἐπιστήμας, ὅσοι ἠσχολήθησαν περὶ τὸ πρόβλημα τῆς Τεχνικῆς. Τέλος ἔχομεν δ) τὴν κατηγορίαν τῶν ἀναζητούντων βαθύτερον νόημα καὶ δὴ καὶ φιλοσοφίαν εἰς τὴν Τεχνικὴν, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἐξέχουσαν θέσιν κατέχει ὁ καθηγητὴς *Friedrich Dessauer*, συγγραφεὺς Φιλοσοφίας τῆς Τεχνικῆς καὶ πολλῶν ἄλλων σχετικῶν ἔργων, ὁ *Paul Koessler* καὶ ἄλλοι.

Δὲν προτιθέμεθα νὰ ἀσχοληθῶμεν σήμερον, λόγῳ τοῦ τόσον περιορισμένου χρόνου, περὶ τὰς κατηγορίας τῶν προταχθέντων δύο ἀντιθέτων ἄκρων, αἱ ὁποῖαι ὑπερτονίζουσι μονομερῶς τὴν μίαν ἢ τὴν ἄλλην ὄψιν, παραβλέποντες τελείως εἴτε τὴν σκοτεινὴν εἴτε τὴν φωτεινὴν ὄψιν αὐτῆς, περὶ ἐκατέρας τῶν ὁποίων ἐκάμαμεν ἤδη λόγον. Πρέπει ὅμως νὰ λεχθῶν ὀλίγα τινὰ περὶ τῆς τρίτης καὶ τετάρτης κατηγορίας τῶν γνώμων περὶ τοῦ νοήματος καὶ τῆς ἀξίας τῆς Τεχνικῆς. Τὴν τρίτην γνώμην διετύπωσε καὶ ὑπεστήριξεν ἐκθύμως ὁ γνωστὸς ἔγκριτος φιλόσοφος καὶ παιδαγωγὸς *Eduard Spranger* ἐν τῷ πασιγνώστῳ ἔργῳ του *Lebensformen*, συμφωνοῦν δ' ἐν τούτῳ καὶ πλεῖστοι ἄλλοι ἐκπρόσωποι τῶν θεωρητικῶν ἐπιστημῶν. Κατὰ τὸν *Spranger*, λοιπόν, ἡ φύσις τῆς Τεχνικῆς συνίσταται εἰς τὸ ὅτι ἀποτελεῖ σύστημα μέσων, τῶν ὁποίων ὁ σκοπὸς προσδιορίζεται ἔξωθεν, ἄρα δ' ὅτι ἡ Τεχνικὴ δὲν ἔχει καθ' ἑαυτὴν νόημα· ἐπομένως ὁ τεχνικὸς δὲν ἀποτελεῖ ἴδιον τύπον ἀνθρώπου, διότι δὲν ἐρωτᾷ περὶ τῆς ἠθικῆς ἀξίας τῶν χρησιμοποιοιμένων μέσων, ἀλλὰ περὶ τῆς ἀσφαλείας αὐτῶν ἄρα δὲ ὅτι ἡ Τεχνικὴ

εἶναι ἠθικῶς οὐδετέρα καὶ ἀδιάφορος. Εἰς τὸν ἰσχυρισμὸν τοῦτον ἀπαντᾷ εὐστόχως ὁ μνημονευθεὶς ἔγκριτος φυσικὸς καὶ μηχανικὸς καθηγητὴς *Des-sauer*, ὁ ἀσχοληθεὶς καὶ περὶ τὴν φιλοσοφίαν τῆς τεχνικῆς, τὸν ὁποῖον προῦτων ἐτῶν ἀνηγόρευσεν ἐπίτιμον διδάκτορα τῆς ρωμαιοκαθολικῆς θεολογίας τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ *Würzburg*, ὅτι ἡ Τεχνικὴ, ἣτις μετέβαλε τὴν ὄψιν τῆς γῆς, δὲν εἶναι ἀπλῶς σύστημα μέσων, ἀλλ' ἔχει καὶ ἴδιον νόημα ὡς καὶ ἴδιον σκοπὸν, συμφώνως πρὸς τὸ θεῖον παράγγελμα τοῦ δημιουργοῦ «κατακυριεύσατε τῆς γῆς». ἐπίσης δὲ ἔχει καὶ ἴδιαν ἠθικὴν ἀξίαν καὶ ἀποτελεῖ καθῆκον. Χωρὶς νὰ συμμεριζώμεθα ὑπερβολὰς τινὰς περὶ τῆς Τεχνικῆς τοῦ *Dessauer*, ὑπερβολὰς ἄλλως τε εὐεξηγήτους λόγῳ τῆς ειδικότητός του, καὶ χωρὶς νὰ ἀμφισβητῶμεν τὸ βάσιμον τοῦ ἰσχυρισμοῦ περὶ τῆς οὐδετερότητος τῆς Τεχνικῆς ἐξ ἐπόψεως ἠθικῆς, νομίζομεν ὅτι καὶ ἐξ ἐπόψεως χριστιανικῆς δὲν πρέπει νὰ ἀρνηθῶμεν παντελῶς τὴν ὕπαρξιν ἰδιαίτερου νοήματος εἰς τὴν τεχνικὴν αὐτὴν καθ' ἑαυτήν. Τὴν γνώμην δὲ ταύτην ἐρχόμεθα ἀμέσως νὰ ἀναπτύξωμεν δι' ὀλίγων εἰς τὸ τελευταῖον καὶ κυριώτερον τμῆμα τῆς σημερινῆς μας ὁμιλίας, ὅπου ὁ λόγος εἶναι περὶ Τεχνικῆς καὶ τεχνοκρατίας ἀκριβῶς ἐξ ἐπόψεως χριστιανικῆς.

Γ' - ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΕΚΔΟΧΗ ΠΕΡΙ ΤΕΧΝΙΚΗΣ

Ὅπως εἶπομεν ἤδη, τὸν Χριστιανισμὸν ἐνδιαφέρει ἡ Τεχνικὴ κυρίως ἐν τῇ σχέσει αὐτῆς πρὸς τὸν ἄνθρωπον, δηλ. ἐφ' ὅσον οὗτος ἀποτελεῖ εἴτε τὸ ὑποκείμενον εἴτε τὸ ἀντικείμενον τῆς Τεχνικῆς. Ἐξ ἐπόψεως λοιπὸν χριστιανικῆς δὲν εἶναι καθόλου ὀρθὸν οὐδὲ σύμφωνον πρὸς τὴν Ἀγ. Γραφήν, νὰ θεωρηθῇ ἡ Τεχνικὴ ὡς καθ' ἑαυτήν κακὴ καὶ δαιμονικὴ, ὡς ἐνομίσθη καὶ ὑπὸ τινων χριστιανῶν ἐπιστημόνων, ἐφ' ὅσον μάλιστα αὕτη χρησιμοποιεῖται πολλαπλῶς ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας. Τοῦναντίον, ἡ Τεχνικὴ εἶναι τρόπον τινὰ συνέχεια τοῦ δημιουργικοῦ ἔργου τοῦ Θεοῦ καὶ σύμφωνος πρὸς τὸ δημιουργικὸν αὐτοῦ παράγγελμα, τὸ ὁποῖον εὐρίσκεται εἰς τὸ α' κεφάλαιον τῆς Γενέσεως, εὐθὺς μετὰ τὴν βαρυσήμαντον δήλωσιν ὅτι ὁ Θεὸς ἐποίησε τὸν ἄνθρωπον «κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν αὐτοῦ» (Γενέσεως α' 26) καὶ τὸ ὁποῖον παράγγελμα δίδεται εἰς τοὺς πρωτοπλάστους καὶ διὰ μέσου αὐτῶν πρὸς ὅλην τὴν ἀνθρωπότητα, «κατακυριεύσατε τῆς γῆς». Εὐλόγως δὲ ὁ ἐπι-

φανής τῆς Ζυρίχης θεολόγος, ὁ καθηγητὴς *Emil Brunner*, ἤρχεισε τὴν ὁμιλίαν του κατὰ τὰς ἐορτὰς τοῦ ἰωβηλαίου τῆς περιφήμου *Technische Hochschule* τῆς Ζυρίχης ἀκριβῶς διὰ τοῦ ρητοῦ τούτου καὶ ἐχαρακτήρισε μάλιστα αὐτὸ ὡς τὴν *Magnam Chartam* τῆς Τεχνικῆς. Τὸ νόημα δηλαδή τοῦ α' κεφαλαίου τῆς Γενέσεως, τὸ ὁποῖον ἐμφανίζει τὸν ἄνθρωπον ὡς δημιουργηθέντα «κατ' εἰκόνα Θεοῦ», παρισταμένου ἐκεῖ ὡς ἀρχιτεχνίτου, εἶναι ὅτι ὁ ἄνθρωπος παρουσιάζεται οἰονεὶ ὡς *homo faber*. Ἄλλο τώρα ἂν ὁ τεχνικὸς ἔχη ἢ δὲν ἔχη συνείδησιν τῆς ἐντολῆς ταύτης τοῦ Θεοῦ.

Ἐπὶ πλέον καὶ τὰ Εὐαγγέλια παρουσιάζουν καὶ τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν ὡς τεχνίτην καὶ δὴ ὡς «τέκτονα», ὡς ρητῶς χαρακτηρίζεται οὗτος ἐν τῷ κατὰ Μάρκον Εὐαγγελίῳ (6,3), καὶ ὁ Ἀπόστ. Παῦλος παραλλήλως πρὸς τὸ ἀποστολικόν του ἔργον ἥσκει, ὡς γνωστόν, καὶ τὴν τέχνην τοῦ σκηνοποιοῦ. Ἐντεῦθεν ἐξηγεῖται ὅτι ἡ Ἐκκλησία, καὶ ἰδιαίτερος ἡ Ὁρθόδοξος, ὄχι μόνον τελεῖ ἁγιασμὸν εἰς τὰ ἐγκαίρια τεχνικῶν ἔργων, ἀλλ' ἔχει καὶ ἰδιαίτερας σχετικὰς εὐχὰς, ὡς βλέπομεν εἰς τὸ Μέγα καὶ τὸ Μικρόν τῆς Εὐχολόγιον, διὰ τῶν ὁποίων εὐχῶν εὐλογεῖ καὶ τὰ ἔργα ταῦτα, ὡς καὶ τὰ ἀγαθὰ τοῦ τε πνευματικοῦ καὶ τοῦ ὕλικου πολιτισμοῦ. Ἡ Τεχνικὴ λοιπὸν ὄχι μόνον δὲν ἐκλαμβάνεται ὑπὸ τοῦ Χριστιανισμοῦ ὡς καθ' ἑαυτὴν κακὴ, ἀλλὰ θεωρεῖται καὶ ὡς δυναμένη νὰ ἀποβῇ, ὡς καὶ πολλάκις συμβαίνει, αἰτία καὶ πηγὴ εὐλογίας διὰ τὸν ἄνθρωπον, ὡς δύναται νὰ ἀποβῇ καὶ ἀποβαίνει πολλάκις καὶ αἰτία καὶ μέσον καταστροφῆς δι' αὐτόν. Τοῦτο ἐξαορτᾶται ἀπὸ τὴν ἠθικὴν ποιότητα τοῦ δημιουργοῦντος ἢ τοῦ μεταχειριζομένου τὰ ἔργα τῆς Τεχνικῆς ἀνθρώπου. Συμβαίνει δηλ. καὶ ἐνταῦθα παρόμοιον τι πρὸς ὅ,τι συμβαίνει εἰς τὸν πλοῦτον, ὅστις δὲν θεωρεῖται ὑπὸ τοῦ Χριστιανισμοῦ ὡς τι αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ κακόν, ἀλλὰ χαρακτηρίζεται οὕτως ἢ ἄλλως ἀναλόγως τοῦ τρόπου τῆς ἀποκτίσεως ἢ τῆς χρήσεως αὐτοῦ.

Δὲν εἶναι ὅμως μόνον τοῦτο, ἀλλὰ θὰ ἠδύνατό τις νὰ εἴπῃ, ὅτι ἐξ ἐπόψεως χριστιανικῆς ἰσχύει καὶ περὶ τῆς Τεχνικῆς ἀνάλογόν τι πρὸς ὅ,τι ἰσχύει πολλάκις καὶ περὶ τοῦ πλοῦτου, περὶ τοῦ ὁποίου εἶπεν ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς «Τέκνα πῶς δύσκολόν ἐστι τοὺς πεποιθότας ἐπὶ χρήμασιν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ εἰσελθεῖν;» (Μάρκον ι' 24). Ὅπως δηλ. ὁ πλοῦτος καὶ ἡ εὐμάρεια

ἀποτελοῦν πρόσκομμα εἰς τὴν ἠθικὴν τελειοποίησιν καὶ ἱκανοποίησιν τῶν εὐγενεστάτων πνευματικῶν πόθων τοῦ ἀνθρώπου, λόγῳ τοῦ δημιουργομένου διὰ τοῦ πλοῦτου μαμμωνιστικοῦ καὶ ὑλιστικοῦ πνεύματος, οὕτω καὶ ἢ πολὺ μεγάλη τεχνικὴ πρόοδος δημιουργεῖ πνευματικὸν κλίμα δυσμενὲς πρὸς καλλιέργειαν ὄχι μόνον τῶν θρησκευτικῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἠθικῶν καὶ τῶν πνευματικῶν ἐν γένει ἀξιῶν, διότι πληροῖ καὶ αὐτὴ συνήθως μὲ τὸ πνεῦμα τῆς ἀλαζονικῆς ἀνταρκειᾶς καὶ τῆς προμηθεϊκῆς ἀντοπεποιθήσεως τόσον τοὺς τεχνικούς, ὅσον καὶ τοὺς θαυσιλῶς ἀπολαυόντας τῶν ἀγαθῶν τῆς τεχνικῆς προόδου καὶ ἀναπνέοντας τὴν ἀτμόσφαιραν τοῦ αἰῶνος τῆς Τεχνικῆς καὶ τῆς ἀτομικῆς ἐνεργείας καὶ τῆς ἐξωφρενικῆς ἀμίλλης πρὸς τελειοποίησιν τῶν μέσων τῆς καταστροφῆς, ἐν συνδυασμῷ μετὰ τῶν γνωστῶν καὶ θεαματικῶν ἐπιδεικτικῶν ἐγχειρημάτων πρὸς κατάκτησιν τοῦ διαστήματος, ἀτμόσφαιραν πολὺ ἐπικίνδυνον διὰ τὴν ψυχὴν τοῦ ἀνθρώπου, ὡς ἀναγνωρίζεται ὄχι μόνον ὑπὸ τῶν φιλοσόφων καὶ τῶν καλλιεργητῶν τῶν ἀνθρωπιστικῶν ἰδανικῶν, ἀλλὰ καὶ διασήμων ἐκπροσώπων τῶν θετικῶν Ἐπιστημῶν. Κυρίως δὲ τὸ δυσμενὲς κλίμα διὰ τὴν καλλιέργειαν τῶν θρησκευτικῶν καὶ τῶν πνευματικῶν ἐν γένει ἀξιῶν, συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν καλλιεργητικῶν, δημιουργεῖ ἢ λεγομένη Τεχνοκρατία, μάλιστα ὑπὸ τὴν κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη σοβοῦσαν στυγνοτέραν μορφήν τῆς, ὑπὸ τὴν ὁποίαν ἢ Τεχνικὴ τοποθετεῖται εἰς τὴν κορυφὴν τῆς πυραμίδος τῶν ἀνθρωπίνων ἀξιῶν καὶ ἀπολυτοποιεῖται, οἷονεὶ δὲ καὶ θεοποιεῖται.

Δυστυχῶς δέ, παραλλήλως πρὸς τὴν τοιαύτην ἀπολυτοποίησιν τῆς Τεχνικῆς, ἣτις, ὡς μὴ ὄφελε, κατακτᾷ ὁσημέραι ἕδαφος μεταξὺ ὄχι μόνον τῶν ἐκπροσώπων τῶν Θετικῶν Ἐπιστημῶν, ἀλλὰ καὶ τοῦ πολλοῦ κόσμου καὶ ἢ ὁποία ἄλλως τε δὲν δικαιολογεῖται, ἐφ' ὅσον ὁ ἄνθρωπος δὲν κατώρθωσεν εἰσέτι εἰς κανὲν ἀπὸ τὰ μεγάλα αἰνίγματα τοῦ κόσμου κἄν νὰ προσπελάσῃ οὔτε τὸ φυσικὸν καὶ ἠθικὸν νὰ ἐξαφανίσῃ οὔτε ἀπὸ τὴν ἐπήρειαν τῶν κακῶν τούτων πλήρως τὸν ἄνθρωπον νὰ προστατεύσῃ καί, ὅπως λέγει ὁ *Werner Bergengruen*, συμφωνῶν ἐν μέρει πρὸς τὸν *Einstein*, «*Das Unendliche mindert sich nicht wenn das Endliche wächst und das Geheimnis bleibt*», παραλλήλως, λέγω, πρὸς τὴν τοιαύτην θεοποίησιν τῆς Τεχνικῆς καὶ τοῦ ἀν-

θρώπου βαδίζει ἀφ' ἑνὸς μὲν ἢ ἐξάπλωσις τῶν μηδενιστικῶν ἀντιλήψεων, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἢ μείωσις τῆς συναισθήσεως τῆς εὐθύνης καὶ τοῦ ἐλέγχου εἰς τὴν χρῆσιν τῆς καταπληκτικῆς δυνάμεως τῆς Τεχνικῆς. Καὶ ἐδῶ ἀκριβῶς ἔγκειται ἡ μερίστη ἀπειλὴ διὰ τὸν ἄνθρωπον, ὁ κίνδυνος τῆς αὐτοκαταστροφῆς διὰ τῶν ἔργων τῶν χειρῶν αὐτοῦ. Οὕτω, ἐξακολουθεῖ γὰρ ἐπαληθεύηται, ἅμα δὲ καὶ περιλάμπρως γὰρ διασαφῆται ἡ διαπίστωσις τοῦ Ἀριστοτέλους εἰς τὰ Πολιτικά του (Α' 212): «Ὡσπερ γὰρ καὶ τελειωθὲν βέλτιστον τῶν ζώων ἄνθρωπός ἐστιν, οὕτω καὶ χωρισθὲν νόμου καὶ δίκης χεῖριστον πάντων». Καὶ ὁ κίνδυνος ἀποβαίνει προδήλως παμμέγιστος, ὅταν τὸν ἔλεγχον ἐπὶ τῶν ἐπιτευγμάτων τῆς Τεχνικῆς ἀναλαμβάνη ὀλοκληρωτικῶς καὶ ἐκτελεῖ ἀνεξέλεγκτως τὸ Κράτος.

Καὶ πρὸς τὴν τοιαύτην ἀπολυτοποίησιν τῆς Τεχνικῆς εἰς αἰῶνα ὑλιστικόν, ὅπως εἶναι ὁ σημερινός, καθὼς καὶ πρὸς τὴν ἀπάνθρωπον κατάχρησιν τῆς Τεχνικῆς ἀντιτίθεται ὄχι μόνον ὁ Χριστιανισμός, ἀλλὰ καὶ ἡ Φιλοσοφία καὶ αἱ πνευματικαὶ ἐν γένει ἐπιστήμαι, ἀκόμη δὲ καὶ ἐπιφανέστατοι σύγχρονοι ἐκπρόσωποι τῶν Θετικῶν ἐπιστημῶν καὶ δὴ καὶ τῆς Τεχνικῆς καὶ προβάλλεται παρ' αὐτῶν ἡ ἀξίωσις τῆς ἀποκαταστάσεως τῆς ὀρθῆς κλιμακώσεως καὶ ἱεραρχίας τῶν ἀξιῶν, κλιμακώσεως ἀνταποκρωομένης πρὸς τὴν ἀναγνώρισιν τῆς ὑπεροχῆς τοῦ πνεύματος ὑπὲρ τὴν ὕλην καὶ τῶν πνευματικῶν ἀξιῶν ὑπὲρ τὰς οἰκονομικὰς καὶ τεχνικὰς, συγχρόνως δὲ ὑποδεικνύεται ἡ ἐπιτακτικὴ ἀνάγκη τῆς πνευματικῆς, καὶ δὴ τῆς θρησκευτικῆς θεμελιώσεως, τῶν Θετικῶν Ἐπιστημῶν καὶ τῆς Τεχνικῆς πρὸς ἐξουδετέρωσιν τῶν κινδύνων ἐκ τῆς ἀπολυτοποιήσεως αὐτῆς.

Ὡς ὑπεριάτη δὲ ἐγκόσμιος πνευματικὴ ἀξία εἰς τὴν κλίμακα ταύτην καὶ συγχρόνως ὡς τὸ ἀσφαλέστατον ὑπόβαθρον τῶν Φυσικῶν ἐπιστημῶν καὶ τῆς Τεχνικῆς καὶ ἐν γένει τοῦ κοινοῦ ἀνθρωπίνου πολιτισμοῦ ἀναγνωρίζεται ὄχι μόνον ὑπὸ τοῦ πιστοῦ πληρώματος τῆς χριστιανικῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῶν κορυφαίων φυσιοδιφῶν πασῶν τῶν ἐποχῶν, συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν ἰδικῶν μας, ἀναγνωρίζεται, λέγω, ἡ Θρησκεία, καὶ δὴ ὁ Χριστιανισμός, μὲ τὴν ὑψηλὴν καὶ βαρυσήμαντον πίστιν εἰς Θεὸν ἐνανθρωπήσαντα καὶ μὲ τὰς ἀνυπερβλήτους διδασκαλίας του περὶ τῆς ἀνυπολογίστου ἀξίας τῆς ἀνθρω-

πίνης προσωπικότητας και περι τῆς ταπεινόφρονος ἀγάπης πρὸς τὸν πλησίον, πὸν ἀποτελεῖ τὸ ἀπαύγασμα τῆς θείας ἀγάπης, τὴν ὁποίαν ἐνεσάρκωσεν ὁ Θεάνθρωπος, καθὼς καὶ μὲ τὴν ψυχολογικωτάτην διαπίστωση τοῦ Ἀποστ. Παύλου «ἡ γνῶσις φυσιοῖ, ἡ δὲ ἀγάπη οἰκοδομεῖ» (Α΄ Κορ. η' 1).

Αὐτὴν δὲ τὴν θρησκείαν εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν καὶ ὁ μέγας Γερμανὸς φυσικὸς *Max Planck*, ὅτε εἰς τὴν περίφημον ὁμιλίαν τοῦ «Θρησκεία καὶ ἐπιστήμη» ὑπεστήριξεν ἐκθύμως τὴν μεταξὺ Θρησκείας καὶ ἐπιστήμης ἁρμονίαν, καὶ ἕτερος μέγας φυσικὸς, ὁ Ἀμερικανὸς *Arthur Compton*, ὅτε κατὰ Ἰούλιον τοῦ 1946, ὁμιλῶν περὶ τῶν προβλημάτων τῶν προκνηφάντων ἐκ τῆς κατασκευῆς τῆς ἀτομικῆς βόμβας καὶ τῆς θλιβερωτάτης ἐφαρμογῆς τῆς ἐπὶ τῆς Χιροσίμα, διεκήρυσσεν, ὅτι «ἀντιμετωπίζοντες τὰς ἐνεργείας, τὰς κρυπτομένας εἰς τὸ ὑλικὸν ἄτομον, πρέπει νὰ μάθωμεν νὰ ἀγαπῶμεν τὸν πλησίον μας, ὡς ἐδιδάχθημεν πρὸ 2000 περίπου ἐτῶν ἀπὸ τὸν ἄρχοντα τῆς εἰρήνης καὶ νὰ πραγματοποιήσωμεν τὴν δικαιοσύνην, πὸν διεκήρυσαν οἱ προφήται τοῦ Ἰσραήλ», ὡς μόνην δὲ ἀσφαλῆ βάσιν διὰ τὴν εἰρήνην τοῦ κόσμου ὑπεδείκνυε τὴν ζωντανὴν θρησκευτικὴν πίστιν. Αὐτὴν ἐπίσης τὴν θρησκείαν εἶχεν ὑπ' ὄψιν του καὶ ὁ πρὸ δύο ἐτῶν ἐορτάσας τὴν ἑκατονταετηρίδα «Σύλλογος Γερμανῶν μηχανικῶν», ὅτε εἰς τὸ συνέδριον τοῦ *Cassel*, κατὰ τὸ ἔτος 1950, μὲ θέμα «τὴν εὐθύνην τοῦ μηχανικοῦ», ὡς πρῶτον ἄρθρον πίστεως διεκήρυσεν, ὅτι ὁ «μηχανικὸς πρέπει νὰ ἀσκῇ τὸ ἔργον του μετὰ δέους πρὸ τῶν ἀξιῶν, πὸν ὑπερβαίνουν τὴν ἀνθρωπίνην γνῶσιν καὶ ἐν ταπεινοφροσύνῃ ἐνώπιον τῆς κυβερνώσης τὸ σύμπαν θείας παντοδυναμίας».

Ἐπίσης αὐτὴν τὴν θρησκείαν εἶχεν ὑπ' ὄψιν του καὶ ὁ ἔγκριτος καθηγητὴς τῆς φυσιολογίας κ. *Richard Wagner*, τέως πρόεδρος τῆς Βαυαρικῆς Ἀκαδημίας, ὅτε ἀναπληρῶν τὸν ἀσθενοῦντα πρόεδρον αὐτῆς, διεκήρυσσεν ἐν τῇ μεγάλῃ αἰθούσῃ τοῦ Ἡρακλέους (*Hercules Saal*) τῆς *Residenz* τοῦ Μονάρχου κατὰ τὴν ἐπίσημον τελετὴν τοῦ ἰωβηλαίου τῆς διακοσιετηρίδος τῆς ἐν λόγῳ Ἀκαδημίας κατὰ τὴν 21-11-1959, ὅτι «παρὰ πᾶσαν γνῶσιν τῆς φύσεως καὶ παρ' ὅλην τὴν ἐπ' αὐτῆς κυριαρχίαν, δὲν ἐπιτρέπεται κατὰ τὴν ἐπέτειον ταύτην νὰ λησμονηθῇ, ὅτι μᾶς εἶναι ἀπαραίτητοι αἱ πνευματικαὶ ἐπιστῆμαι καὶ ὅτι, ἐὰν μὴ ὑπάρξῃ εὐρεῖα βάσις φιλοσοφικῶν, ἠθι-

κῶν καὶ θρησκευτικῶν ἐρεισμάτων, τότε οἱ ἄνθρωποι δὲν θὰ μάθουν ποτὲ τὴν συμβίωσιν ἄνευ ἀλληλοεξοντώσεων κατὰ καιροῦς» καὶ ὅτι «ὅπου αἱ πνευματικαὶ ἐπιστῆμαι δὲν κατορθώνουν νὰ ἀντλήσουν ἀπὸ τὴν φιλοσοφίαν, τὴν ἱστορίαν καὶ τὴν θρησκείαν τὸν νόμον τῆς πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπης, ἐκεῖ ἔρχονται συνήθως αἱ φυσικαὶ ἐπιστῆμαι διὰ νὰ προσφέρουν φοβερὰ ὄργανα τοῦ μίσους, τὸ ὁποῖον ὀδηγεῖ εἰς αὐτοαποστείρωσιν (*Selbststerilisierung*) καὶ εἰς αὐτοδιάλυσιν (*Autodialyse*) παντὸς ἀγαθοῦ καὶ ὠραίου ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ» καὶ ἐπὶ πλέον, συνεχίζει ἐν κατακλείδι ὁ κ. Wagner, ὅτι «διὰ τοῦτο ὀφείλει καὶ ἡ Βασιλικὴ Ἀκαδημία εἰς τὸ διακοσιοστὸν στάδιον τοῦ δρόμου τῆς ἐν τῇ ἱστορίᾳ νὰ ὀρίσῃ ὡς κύριον καθῆκόν της τὸν πλουτισμὸν καὶ πολλαπλασιασμὸν τῶν ἐσωτερικῶν, τῶν ἠθικῶν ἀξιῶν τοῦ ἀνθρώπου».

Μὲ αὐτὴν τέλος τὴν θρησκείαν, ὑπὸ τὴν μορφήν, τὴν ὁποίαν ἔλαβεν αὕτη ἐν τῇ Ὁρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ, εἶναι συνφασμένος καὶ ὁ Ἑλληνισμὸς καὶ ὁ ἐλληνοχριστιανικὸς πολιτισμὸς, τοῦ ὁποίου τὰς ἰδεολογικὰς κατευθύνσεις, συμφώνως πρὸς τὴν μακροαῖωνα ἐθνικὴν μας παράδοσιν καὶ πρὸς τὴν ἐπιταγὴν τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως, καθορίζει εἰς τὸ 16ον ἄρθρον τοῦ τὸ ἀπὸ 1-1-1952 ἰσχύον Ἑλληνικὸν Σύνταγμα, ὡς τὸν «πολιτικὸν ἀστέρα» τῆς ἐκπαιδευτικῆς πολιτικῆς τῶν Ἑλλήνων. Καὶ ἀκριβῶς μὲ αὐτὰς τὰς τελευταίας λέξεις χαρακτηρίζει προσφυνῶς τὴν σχετικὴν συνταγματικὴν διατύπωσιν ἢ προτασομένη ὑπὸ τοῦ ἀρμοδίου ὑπουργοῦ εἰσηγητικὴ ἐκθεσις τοῦ σχεδίου τοῦ Νομοθετικοῦ Διατάγματος «περὶ τεχνικῆς καὶ ἐπαγγελματικῆς ἐκπαιδεύσεως» κλπ., τὸ ὁποῖον, ψηφισθὲν κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1959 ὑπὸ τῆς Ἐπιτροπῆς ἐξουσιοδοτήσεως τῆς ἐλληνικῆς Βουλῆς, κατέστη νόμος τοῦ Κράτους καὶ τέμνει νέους δρόμους εἰς τὴν ἐλληνικὴν ἐκπαίδευσιν. Εἶναι δὲ παρήγορον καὶ ἀξίον ἀναδείξεως, ὅτι ἐν τῇ σπουδαίᾳ εἰσηγητικῇ ἐκείνῃ ἐκθέσει, ἢ ὁποία εἶναι μόνον λυπηρόν, ὅτι δὲν περιῆλθεν ἀκόμη, ὡς θὰ ἔπρεπεν, εἰς τὰς χεῖρας οὔτε τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ κόσμου οὔτε καὶ ἂν (ἂν μὴ ἀπατῶμαι) τοῦ Ἀνωτάτου Ἐκπαιδευτικοῦ Συμβουλίου, ἵνα ἐμπνέῃ καὶ καθοδηγῇ τὰ σώματα ταῦτα εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τῆς νέας ἐκπαιδευτικῆς μεταρρυθμίσεως, ἐν τῇ εἰσηγητικῇ, λέγω, ἐκθέσει ἐκείνῃ, ἀφοῦ ἐξήρθη ἡ παγκόσμιος σπουδαιότης τῆς «γνησίας ἀνθρωπιστικῆς παραδόσεως», ὅφ' ἦν νοεῖται ἡ ἑλλη-

νοχριστιανική παράδοσις, καὶ ἀφ' οὗ ἔχαρκτηροῖσθῃ ὡς βαρυσήμαντον ἱστορικὸν γεγονός ἢ πρὸς τὴν παράδοσιν ταύτην «στροφὴ τοῦ ἐλευθέρου κόσμου», ἐφ' ὅσον «ἡ ἀποκλειστικὴ καὶ μονομερὴς καλλιέργεια τοῦ τεχνικοῦ πολιτισμοῦ δὲν ὀδηγεῖ τὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν κατάκτησιν τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς κοινωνικῆς εὐτυχίας» καὶ ἐπὶ πλέον ἀφ' οὗ διεπιστώθη καὶ ὑπὸ τοῦ Ἑλληνος νομοθέτου, ὅτι «ἡ ἄνευ προηγουμένου συσώρευσις φυσικῶν δυνάμεων εἰς χεῖρας τοῦ ἀνθρώπου γεννᾷ κινδύνους καταστροφῆς, ἐφ' ὅσον δὲν συμβαδίζει πρὸς σύμμετρον καὶ ὀλοὲν ἀξανάμενον διαποτισμὸν τῶν ἐπιστημόνων τῶν Θετικῶν ἐπιστημῶν καὶ τῶν λαῶν ὑπὸ τῶν ἡθικῶν ἀξιών τῆς ἀνθρωπιστικῆς παραδόσεως», ἔρχεται νὰ διακηρύξῃ ἐν κατακλείδι: «Ὅθεν ἡ παιδεία τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους κατ' ἔξοχὴν ὀφείλει νὰ διατηρήσῃ τὴν μεγάλην ταύτην ἐπιχωρίαν παράδοσιν».

*
* *

Οὕτω λοιπόν, Μεγαλειότατε, ἀντιμετωπίζεται ἀπὸ ἐπισήμον ἑλληνικῆς πολιτικοεκπαιδευτικῆς πλευρᾶς τὸ σπουδαιότατον σύγχρονον θέμα τῆς Τεχνικῆς καὶ τῆς Τεχνοκρατίας. Καὶ εἰς τὰς διαπιστώσεις καὶ τὰ συμπεράσματα ταῦτα, τὰ ὁποῖα συμπύπτουν καὶ πρὸς τὰ πορίσματα τῆς ἰδικῆς μας ἀπὸ χριστιανικῆς σκοπιᾶς ἐξετάσεως τοῦ ἐν λόγῳ θέματος, δὲν θὰ εἴχομεν νὰ προσθέσωμεν ἄλλο τι, εἰμὴ, ἐφ' ὅσον ἡ ἐφαρμογὴ τῆς νέας ἐκπαιδευτικῆς μεταρρυθμίσεως εὐρίσκειται ἤδη εἰς πλήρη ἐξέλιξιν, νὰ παρακαλέσωμεν ὅπως ἐπιτραπῇ εἰς ἡμᾶς, ὡς κατακλεῖδα τῆς ὁμιλίας ταύτης, νὰ διατυπώσωμεν θερμὴν εὐχὴν, ἵνα ἀφ' ἑνὸς μὲν καταβληθῇ πᾶσα φροντίς τὰ παρασκευαζόμενα ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ προσφάτου νόμου νέα ἐκπαιδευτικὰ προγράμματα νὰ μὴ ἀπομακρυνθοῦν ἀπὸ τὰς μνημονευθείσας κατευθυντηρίους γραμμὰς τῆς σχετικῆς εἰσηγήσεως τοῦ ἀρμοδίου Ὑπουργοῦ, ἀφ' ἑτέρου δὲ ληφθῇ σοβαρὰ καὶ συστηματικὴ καὶ δὴ καὶ νομοθετικὴ πρόνοια ἐμποτισμοῦ τῶν εἰς τὰς θετικὰς καὶ τὰς τεχνικὰς ἐπιστήμας ἐκπαιδευομένων νέων, καὶ πρὸ παντὸς τοῦ διδακτικοῦ προσωπικοῦ, ἀπὸ τὰς ὑψηλὰς ἀξίας τῆς ἑλληνοχριστιανικῆς παραδόσεως, ὡς συμβαίνει καὶ ἐν ἄλλαις χώραις καὶ ἐν ταῖς Ἠνωμέναις Πολιτείαις τῆς Β. Ἀμερικῆς, διότι ἄνευ τοιοῦτοτρόπως ἐμπνευ-

σμένον διδακτικοῦ προσωπικοῦ καὶ ἡ καλυτέρα ἐκπαιδευτικὴ μεταρροῦθμισις εἶναι προωρισμένη νὰ ἀποτύχη ἢ μᾶλλον νὰ ἐπιδεινώσῃ τὴν ὄχι εὐχάριστον κατάστασιν τῆς ἐλληνικῆς ἐκπαιδεύσεως.

ΚΥΡΙΩΤΑΤΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. ED. SPRANGER, Lebensformen. 5' ἔκδ. 1930. Ἑλλην. μετάφρασις ὑπὸ Ν. Λούβαρι.
2. A. WENZL, Die Technik als philosophisches Problem. 1945.
3. N. BERDJAJEFF, Der Mensch und die Technik. 1948.
4. K. JASPERS, Vom Ursprung und Ziel der Geschichte. 1949.
5. R. GUARDINI, Das Ende der Neuzeit. 1950.
6. EMIL BRUNNER, Christianity and Civilization. II. 1948.
7. Die Künste im technischen Zeitalter, 1956. Διαλέξεις τῶν Ε. Pretorius, R. Guardini, W. Heisenberg, M. Heidegger, Fr. Jünger, W. Riezler καὶ M. Schröter ἐν τῇ Technische Hochschule τοῦ Μονάχου.
8. FRIEDRICH DESSAUER, Der Streit um die Technik, 1958, ἔνθα καὶ πληρεστάτη βιβλιογραφία.
9. P. KOESSLER, Christentum und Technik. 1959.
10. Κ. ΒΟΥΡΒΕΡΗ, Ἀνθρωπισμὸς καὶ Τεχνικὴ εἰς τὴν σύγχρονην ζωὴν. 1959.
11. ARN. GEHLEN, Die Seele im technischen Zeitalter, 6η ἔκδ. 1960.
12. J. HÖFFNER, Der technische Fortschritt und das Heil des Menschen. 1955.
13. H. LILJE, Das technische Zeitalter. 1928.
14. TH. LITT, Naturwissenschaft und Menschenbildung. 1954.
15. J. ORTEGA καὶ GASSETS, Betrachtungen über die Technik. 1947.
16. A. TSIRINTANIS, Towards a Christian Civilisation. 1950.

